

Riigi- ja ühiskonnategelane Karl Soonpää

Agronoom ja poliitik KARL JOHANNES SOONPÄÄ (a-ni 1939 Soonberg) sündis 2. III 1895. a (ukj) Tartumaal Pangodi vallas Kotka talus rentnike Gustav ja Rosalie (sünd. Kukk) Soonbergi pojana (üks tema vendi oli ajakirjanik ja kunstiteadlane Leo(nhard) Soonpää). Alghariduse sai Karl Soonpää Tamsa algkoolis 1902—1903 ja 1904—1905, Luke algkoolis 1905—1906 ning Nõo kihelkonnakoolis 1906—1907. 1908. a asus ta õppima Tartu Aleksander I nim. gümnaasiumi, lõpetades selle 1914. a hõbeaurahaga. Aastail 1914—1916 õppis ta — väidetavasti isa soovil — Šamajevi stipendiumi toetusel Tartu ülikoolis usuteadust.

Pärast sõjaväkke kutsumist 1916. a kevadel lõpetas ta sama aasta detsembris Taškendi lipnikekooli lühendatud kursuse. 1920. aasta sügisel valis Karl Soonpää õpingute jätkamiseks Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna, mille lõpetas 1926. a *cum laude* (diplomitööks isa renditalu reorganiseerimiskava: «Kodijärve «Rehe» talu majapidamise organiseerimise kava»).

Õpingute vahele jäi teenistus Vene ja Eesti Vabariigi sõjavägedes. Pärast sõjakooli määrati lipnik Soonpää 1917. aastal) 178. tagavarapolku Staraja Russas; teenis siis 266. polgus Kremenetsi linnas; maist 1917 8. Soome kütipolgus Galiitsias, kus esimeses pealetungilahingus Ternopoli ümbruses sai õlga haavata ning evakueeriti. Pärast paranemist oli Eesti tagavarapataljonis III roodu nooremohvitser (kuni selle laialisaatamiseni 1918. aasta veebruaris), Saksa okupatsiooni ajal aga maal isakodus. Eesti Vabadussõjas oli lipnik, alamleitnant ja leitnant Soonpää 2. jalaväepolgu nooremohvitseri, rooduülema ja pataljoni adjutandi kohustes 1918. a maist kuni 1920. aasta alguseni. Teenistust Vene väes hinnati Püha Anna ordeni IV järguga «Vahvuse eest» (1917); Vabariigi Valitsus andis Soonpääle Vabadusristi II/3 (1920) ning Tartu Maavalitsus määras talle asunikukrundi Põvvatu asunduses Luunjas (1923).

Aastail 1924—1925 töötas Karl Soonpää Asunikude-Riigirentnikkude Liidu Tartumaa põllumajandusliku nõuandjana, 1925—1926 oli ta Tartu Maavalitsuse poolt valitud maakonna agronoomiks. Pärast ülikooli lõpetamist 1926. aastal sai Soonpää agronoomi kutse. Sama aasta kevadel valiti ta Tartumaalt Asunikude Riigirentnike ja Väikepõllupidajate Koonduse nimekirjas III Riigikogu liikmeks (1926—1929), mistõttu loobus maa-agronoomi kohast. Samast on ta valitud hiljem ka IV ja V Riigikogu liikmeks. 1927. aasta detsembris kutsuti Soonpää töö- ja hoolekande ministriks Jaan Tõnissoni valitsusse, detsembrist 1928 kuni juulini 1929 oli ta August Rei valitsuses põllutööminister. Seejärel valiti Soonpää riigikontrolöriks, kellena ta töötas pärast tagasivalimist (1932) kuni 1940. aasta suveni. Poliitika- ja seltskonnaelus oli Soonpää Kodijärve haridusseltsi «Tõrvik» esimees ja näitejuht (1920—1923), Asunikude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajandusliidu nõukogu ja juhatuse liige (a-st 1927), o/ü «Lihaekspordi» juhatuse esimees (1927), Asunikude erakonna keskjuhatuse liige (1927—tegevuse lõpetamiseni 1932), Ühinenud Põllumeestekogude ja Asunikude Koonduse keskjuhatuse liige (1932—1934), Põllupidajate Ühispanga nõukogu abiesimees (a-st 1930), kinnitusselts «Talu» revisjonikomisjoni esimees (a-st 1934), Põllumajanduslise Revisjoniliidu abiesimees (1932—1934), Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse Tallinna osakonna spordiklubi esimees (1932—1935), Vabadussõja Mälestamise Komitee revisjonikomisjoni esimees (a-st 1930) jne. Aastail 1929—1934 oli Soonpää põllumajandusliku kuukirja «Uus Talu» vastutav toimetaja; 1928—1934 on ta «Maalehes» kirjutanud põllumajanduslikel ja poliitilistel teemadel. Eesti Üliõpilaste Seltsi kuulus ta 1914. aastast (vilistlaskogus 1930. a-st).

1923. aastal abiellus Karl Soonpää Luke vallas Laane talus sündinud Antonie Adamsoniga (1898-2006); perre sündisid tütre Heljo Laine (1925) ja Helvi Maie (1929) ning poeg Henn (1930-2010). Abikaasa ja lapsed põgenesid Eestist 1944. aastal. Henn Soonpää sai 1955.

aastal filosoofiadoktori kraadi ning töötas 1972. aastast kuni pensionini North Dakota University füüsikaproffessorina.

1935. aastal oli Soonpää ostnud Elva lähedale Etsaste külla Sultsi talu. 1940. aasta juunis eemaldus ta korralise puhkuse abil marionetivalitsuse tegevusest ning vabastati peagi ametist. Olles kodutalus tööl, õnnestus Soonpää enne 1941. aasta küüditamist pere eemale saata; ise varjus ta tagaotsituna koos ümbruskonna meestega metsa. Saksa okupatsiooni alguses oli Soonpää kuni 1941. aasta detsembrini Tartu Maavalitsuse põllumajandusosakonna juhataja, pärast seda taas talutööl. Kui moodustati põllumajandusjuhtide ametid, sai ta Elva põllumajandusjuhiks, siis ka Eesti Põllumajandusliidu Elva valla osakonna juhatajaks.

1944. aasta 15. juuni varahommikul jäi kolm meest ette N. Liidu diversandi automaadivalangule: kohe sai surma naabriperemees Hermann Tikkop (1903), hiljem suri saadud haavadesse Karl Soonpää, kolmandal õnnestus haavatuna eemalduda. 19. juunil maeti Karl Soonpää Eesti Omavalitsuse kulul Elva kalmistule.

*

Allikas: Ajakiri Akadeemia, Mart Orav (1990), täiendanud Riigikontroll

* * *

Riigikontroll andis 2009. aasta kevadel oma 90. aastapäeva tähistamiseks koostöös kirjastusega SE&JS raamatu „Faatum. Eesti tee hävingule 1939–1940. Riigikontrolör Karl Soonpää päevik aastatest 1939–1940. Molotovi-Ribbentropi pakti tagamaad: dokumente ja materjale“ (koostaja Küllo Arjakas, kujundus Andres Tali) sisaldab riigikontrolör Karl Soonpää päeviku (aastad 1939–1940) ning poliitilisi, diplomaatilisi ja sõjandusalaseid dokumente, artikleid, kirju, allikmaterjale ja fotosid 1930. aastate lõpust ja 1940. aastate algusest.

840-leheküljeline raamat avab pöördeliste aastate saatuslikke tagamaid nii sõnas kui ka pildis. Selle ülimalt traagilise epohhi kohta ilmunud raamatutest Eestis on „Faatum” seni üks ülevaatlikumaid, paljud unikaalsed fotod ja dokumendid ilmusid Eestis trükis esimest korda (kokku on fotosid 350). Kommentaaridega varustatud dokumendid, mida ilmestavad arhiivifotod, peegeldavad ehmatava aktuaalsusega ka tänapäeva.